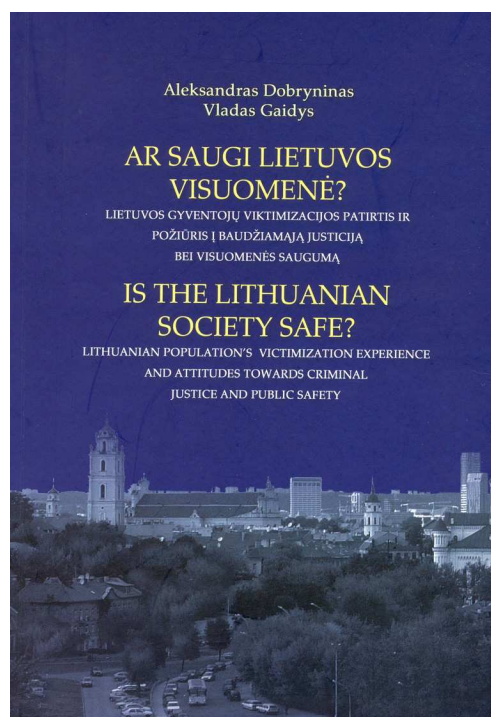

Arūnas Poviliūnas

Ar Lietuvos visuomenė jaučiasi saugiai?

Ieškodamas pavadinimo recenzijai, šiek tiek perfrazavau recenzuojamos knygos, parašytos dviejų kolegų, prof. Aleksandro Dobrynino ir doc. Vlado Gaidžio, antraštę *Ar saugi Lietuvos visuomenė?*¹ Intriguojantį knygos pavadinimą paaiškina paantraštė, kuri aiškiai nurodo, kad knygoje bus analizuojama Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją. Knyga, kaip ir knygos pagrindą sudarantis tyrimas, turi labai aiškią struktūrą: įvade, aptariamas tyrimą grindžiantis teorinis požiūris arba teorinė perspektyva, kuriuos kai kurie kolegos pradėjo vadinti prieiga², 1 skyriuje analizuojama Lietuvos gyventojų viktimologinė patirtis, 2 skyriuje analizuojamas Lietuvos gyventojų požiūris į baudžiamąją justiciją, 3 skyriuje – Lietuvos gyventojams būdingas saugumo (veikiau nesaugumo) jausmas ir tai, kaip Lietuvos gyventojai vertina žmogaus teisių padėtį. Pirmąją knygos pusę baigia išvados. Kitą knygos pusę sudaro anglišką vertimas. Manau, kad turint pakankamai lėšų, lietuviško ir angliško tekstų spausdinimas pasiteisina, nes labai praplečia skaitytojų auditoriją, veikalas atveria duris į tarptautinę akademinę bendruomenę. Kritisnė kriminologijos atveju tai yra ypač svarbu, nes Lietuvoje kritisnė kriminologijos tradicijos atsto-

Aleksandras Dobryninas, Vladas Gaidys
[2004]. *Ar saugi Lietuvos visuomenė?*
Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 330 psl.

vus galima suskaičiuoti jeigu ne ant vienos rankos, tai galbūt ant dviejų rankų pirštų.

Ši knyga ir pratėsia, ir įtvirtina palyginti negausių viktimologinių tyrimų tradiciją. Tai iš esmės antro nacionalinio reprezentatyvaus ty-

¹ Dobryninas, A., Gaidys, V. *Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą; Is the Lithuanian Society Safe? Lithuanian Populations' Victimization experience and Attitudes Towards Criminal Justice and Public Safety*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų Vystymo programa, 2004 (lietuvių ir anglų kalb.), 329 p.

² **Prieiga** (1) priėjimo vieta: *Prieiga prie jūros. Sunki prieiga prie upės. Tiltų prieigos. Miesto prieigose įrengti sutvirtinimai.* (Dabartinis lietuvių kalbos žodynas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993). Tad prieiga nėra *podchod*, kaip mano prieigos sąvoką siūlantys kolegos.

rimo³ apie Lietuvos gyventojų viktimizacinę patirtį rezultatų pristatymas ir analizė. Kai kam galbūt tyrimo ataskaitą galinti priminti knyga akivaizdžiai peržengia tyrimo ataskaitos žanrą. Kadangi patys autoriai nepaaiškino santykio tarp akademinės knygos ir sociologinio tyrimo ataskaitos, kurią rašant dažniausiai taikomasi prie anaipol ne akademinis interesus turinčio užsakovo, tegul tas santykis bus viena iš recenzijos intrigu. Abu autoriai mes žinome ne tik kaip patyrusius tyrėjus, bet ir kaip rafinuotus teoretikus. Tačiau prie tradicinės teorinės literatūros įpratęs skaitytojas turėtų kiek suglumti – įvade ir išvadose teorinėms diskusijoms skiriama mažiau vietos nei tyrimo rezultatų, kurie parankūs nusikaltimų ir prevencijos politikai, apibendrinimui. Iš dalies tokiems akcentams įtakos galėjo turėti tai, kad recenzuojama knyga yra jungtinių Tautų Vystymo programos „Parama įgyvendinant nacionalinį žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų Lietuvos Respublikoje planą“ užsakymu. Be to, mes žinome akademinį abiejų autorių skonį, kuris didelį vaidmenį skiria Ockhamo skustuvui.

Todėl teorinius recenzuojamos knygos privalumus būtų galima atskleisti bandant paaiškinti arba tai, kas buvo nuskusta aštriuoju Ockhamo skustuvu, arba tai, kas patiems autoriams yra egzoteriška, t.y. akivaizdu ir todėl nutylėta, matyt, siekiant dėstymo glaustumo, aiškumo ir paprastumo. Šioje vietoje labai tiktų klišė apie paprastumo ir prastumo esminį skirtumą. Pirmiausia apie aiškiai neįvardytą tyrimo teorinę perspektyvą. Viktimologiniai tyrimai yra artimesni kritinei nei pozityvistinei kriminologijos tradicijai. Viktimologiniai tyrimai leidžia peržengti oficialiosios baudžiamosios statistikos kuriamą kriminogeninės padėties šalyje vaizdą, kurį konstruojant lemtingą vaidmenį vaidina baudžiamosios justicijos institucijos.

Autorius būčiau linkęs priskirti santūriajam kritinės kriminologijos sparnui, kuriam atstovaujantys akademikai, kitaip nei kitam sparnui atstovaujantys triukšmingieji radikalai, sugeba plėtoti akademinį polilogą, kuriame dalyvauja ir pozityvistinės kriminologijos atstovai. Kita vertus, šių autorių tandemas sukūrė elegantišką socialinės tikrovės tyrimo instrumentą, kuri labai meistriškai ir panaudojo. Beje, ne tik įdomumo dėlei vertėtų prisiminti, kad vienas iš autorių kažkada yra baigęs matematikos, kitas – fizikos studijas. Paties empirinio tyrimo metodo ir rezultatų analizės šioje recenzijoje nesvarstysiu, nes tam reikėtų daug išsamesnės recenzijos, negu dabar galiu parašyti. Tačiau vieną dalyką norėčiau paminėti.

Sociologiniai faktai nėra metafiziniai, tad jie yra daug iškalbingesni, kai lyginama. Be lyginimo konteksto nėra kaip spręsti, ar pateikiami skaičiai dideli, ar maži, ar atspindimi reiškiniai didėja, ar mažėja. Manychiau, kad ne ataskaitą, bet knygą būtų praturtinę ankstesnių viktimologinių tyrimų, apie kuriuos užsimena autoriai knygos įvade, duomenys, su kuriais būtų lyginami autorių atlikto tyrimo rezultatai. Kita vertus, kritinės kriminologijos požiūriu būtų būvę įdomu sužinoti, kaip Lietuvos gyventojų viktimologinė patirtis atitinka baudžiamosios justicijos institucijų statistinę produkciją. Būtent šitie numanomi skirtumai tarp oficialiosios baudžiamosios justicijos institucijų statistikos ir Lietuvos gyventojų viktimizacinę patirtį atspindinčių viktimologinių tyrimų būtų puikus indikatorius, leidžiantis spręsti apie baudžiamosios justicijos institucijų veiklos efektyvumą.

Tiesa, knygos autoriai ne kartą pabrėžia viktimologinių tyrimų svarbą formuojant nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programas; tai, kad Vakarų šalyse viktimologiniai tyrimai yra tapę ne tik intelektualiosios kritinės kriminologijos,

³ Pirmąjį nacionalinį viktimologinį tyrimą Lietuvoje vykdė Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Antra apklausa vyko tik Vilniuje ir ją atliko Bendra Lietuvos ir Didžiosios Britanijos įmonė UAB „Baltijos tyrimai“.

bet ir oficialioms baudžiamosios justicijos institucijoms artimesnės pozityviosios kriminologijos domėjimosi objektu. Tad būtų galima tikėtis, kad autoriai yra pasiryžę toliau tęsti viktimologius tyrimus. Tada rastūsi ir palyginimo galimybė, būtų galima apčiuopiamiau kalbėti apie Lietuvos gyventojų išgyvenamo saugumo, o gal nesaugumo, dinamiką ir šiuos pojūčius ar savijautą lemiančius veiksniai.

Tačiau viktimologiniai tyrimai nėra pigūs. Kyla natūralus klausimas, kas galėtų juos finansuoti, kai iš Lietuvos, jai sėkmingai integravusis į civilizuotą Vakarų pasaulį, traukiasi įvairūs užsienio fondai ir mūsų šalį demokratinti turėjusios tarptautinės programos? Norėčiau tik priminti, kad recenzuojamą knygą (ir jos pagrindu tapusį tyrimą) finansavo Jungtinių Tautų Vystymo programa. Ar Lietuvos valdžios institucijos yra pasirengusios finansuoti ne tik oficialių bau-

džiamosios justicijos institucijų statistiką, bet ir jos atspindimą institucijų veiklos strategiją koreguojančius tyrimus? Ar išskirtinėmis socialinės kontrolės funkcijomis disponuojanti baudžiamosios justicijos infrastruktūra yra pasirengusi tokiam žingsniui? Ar egzistuoja alternatyvios galios, kurios galėtų atstovauti viešam visos visuomenės saugumo interesui ir padėtų pažaboti kol kas dar uždaros ir pagal panoptikumo archetipą savo tapatumą konstruojančios institucijos galias? Tai yra esminis viešosios politikos klausimas, kurios svarstymas akivaizdžiai peržengia šios recenzijos ribas. Tačiau, baigiant šią trumpą recenziją, labai knieti pasakyti, kad kritinė kriminologija yra būtinas tos alternatyvios socialinės galios elementas, o recenzuojama knyga yra ne tik akademinis, bet svarbus viešosios politikos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės srityje faktas.